

ДО ПИТАННЯ ПРО КАТЕГОРІЮ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ У ТЕКСТАХ РІЗНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Тетяна ТОКАРЕВА (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається питання категорії темпоральності, роль та функції часових форм дієслова у різних функціональних стилях сучасної німецької мови та їх вплив на реалізацію комунікативного наміру.

Ключові слова: *категорія часу, функціональний стиль, політемпоральність, часова сітка, часове поле, часова структура тексту.*

The paper focuses on the category of temporality in modern German, particularly on the role and functions of tense forms of the verb in different functional styles. The special attention is paid to the influence of temporal characteristics of the verb on the communicative intention realization.

Key words: *tense category, functional style, polytemporality, temporal framework, temporal field, temporal structure of the text.*

Категорія часу належить до важливих граматичних категорій, які визначають текст, та відіграє важливу роль у стилістичному аспекті. При допомозі цієї категорії виражається одночасність, передчасність дії чи минула дія (Nachzeitigkeit). Часові форми використовуються як стильові елементи і надають тексту унікальності [5:268-269]. У межах тексту вони взаємодіють з іншими мовними засобами (морфологічними, синтаксичними, словотворчими елементами) і цим самим створюють єдину темпоральну характеристику тексту як цілісної системи. Значні транспозиційні можливості має дієслово [1:286].

Кожна часова форма має свою стилістичну цінність. Так, наприклад, узагальнюючий презенс вживається дякуючи своєму узагальнюючому характеру у різноманітних висловах, сентенціях, приказах, у трактуванні закономірностей; футуричний презенс так жваво демонструє майбутню подію, неначе вона відбувається дійсно у теперішньому часі; історичний презенс надає розповіді особливого значення та напруження, подія повертається із минулого у теперішній час. Таке перенесення прийнято називати «граматичною метафорою». Історичний презенс може виступати у якості перехідної форми (*Durchgangsform*) – наскрізної форми літературного твору. Завдяки своїй простій синтетичній формі він підходить для епічного зображення. Крім того, він часто вживається при передачі пережитого мовлення.

Вказівка на теперішній час дозволяє вживати перфект у розмові, у прямій мові, а також у окремих повідомленнях. Вживання перфекта у першому та в останньому реченні певного уривку утворює рамку і має назву «рамковий перфект». Плюсквамперфект у значенні минулої події може позначати швидке, неочікуване завершення дії, а модальні форми футур I та футур II є типовими для прямої мови [5:269].

Із розвитком лінгвістики тексту розпочався новий етап у дослідженні категорії часу. Предметом дослідження обирається вживання часових форм у різних текстах, причому увага приділяється не окремим частинам тексту, а тексту в цілому. Вживанню часових форм у тексті присвячені дослідження Г.Вайнріха, Л.Гамбургера, Г. Мюллера, Й.Тріра, М.М.Левченко, темпоральну структуру художніх та наукових текстів розглядали у своїй праці такі дослідники як О.С.Шубіна, Г.М.Россіхіна, З.Я.Тураєва, О.І. Москальська та ін.

Завдання статті полягає у розгляді особливостей трактування та функцій різних часових форм дієслова в німецькій мові, зокрема їх ролі у створенні поля темпоральності у текстах різних функціональних стилів. Акцентуватиметься аналіз текстів художнього стилю у досліджуваному аспекті.

Під час передачі будь-якого змісту (*Sachverhalt*) відбувається його переробка у свідомості того, хто говорить. Мовець може сприйняти одне і те ж по-різному, під певним кутом зору і відповідно побудувати своє висловлювання (чи текст). При цьому відіграють важливу роль кілька факторів: бачення світу самим автором мовлення, його бажання передати чи не передавати своє бачення адресату в залежності від мети повідомлення, типу тексту, комунікативної ситуації, до якої відноситься і час, місце комунікації і взаємовідносини між партнерами. Перспектива (лат. *perspicio* – «чітко бачу») у лінгвістиці відноситься до мовного представлення змісту залежно від кута зору, вона дає можливість по-різному висвітлити один і той же фрагмент дійсності, для чого слугують безмежно багаті ресурси мови. Перспектива особи обов'язково корелює із перспективою часу, або темпоральною перспективою, вона пронизує будь-яку комунікацію, будь-який текст. Для її вираження мова має у розпорядженні велику кількість різнорівневих засобів, які утворюють ціле функціонально-семантичне поле темпоральності, представлене у кожному конкретному тексті особливою темпоральною сіткою.

З точки зору темпоральної перспективи цікавим є явище перспективоутворюючої можливості часових форм дієслова. Саме роль часових форм дієслова є досить важливою для формування цілісності тексту. Про роль вживання часових форм у тексті писав В.Дресслер у своїй праці „*Einführung in die Textlinguistik*“ наголошуючи на тому, що, не дивлячись на те, що у тексті можуть зустрічатися різні часові форми, текст як ціле має свій «час». Відсутність темпоральної віднесеності характеризує тільки тексти, у яких мова йдеться про «позачасові» проблеми, наприклад, про закономірності природи чи вічні релігійні істини. Основним часом тексту у цих випадках є найбільш нейтральна (немаркована) часова форма у сполученні із нейтральним станом, у європейських мовах це презенс, індикатив [4:4].

Звертання до цілого тексту показало, що категорія часу бере участь не лише у формуванні складного синтаксичного цілого, а й у формуванні цілісного мовленнєвого твору будь-якого обсягу. Роботи У.Вайнріха виявили наявність у системі дієслівних часових форм німецької мови двох підсистем, кожна із яких притаманна певним формам мовленнєвої діяльності, і, відповідно, тим текстам (письмовим та усним), які відносяться до конкретної

сфери мовленнєвої діяльності. До першої підсистеми часових форм відноситься презенс та група часових форм (презенс, перфект, футурум I), яка є типовою для текстів мовленнєвої форми «світу, який обговорюється» (*besprochene Welt*). Другу підсистему утворює група претеритальних часів (претерит, плюсквамперфект, кондиціоналіс I), які здебільшого вживаються у текстах, які відносяться до сфери «світу, який розповідається» (*erzählte Welt*). [4:4]. Таким чином категорія часу бере участь у оформленні цілого тексту, створюючи разом із формами способу дієслова часову і модальну сітку, яка підтримує увесь текст.

У стилістиці розрізняють різні часові поняття, такі як: об'єктивний або реальний час, суб'єктивний чи індивідуальний час, поетичний час, концептуальний та граматичний час.

Стосовно *об'єктивного чи реального часу*, то він існує незалежно від людей і є формою існування матерії: всі матеріальні явища існують у просторі та часі. Обидві форми існування матерії різняться між собою цілим рядом важливих параметрів, а саме тим, що простір є тривимірним, а час – одновимірним. Всі події відбуваються у певному напрямку: від минулого через теперішній час у майбутній час, напрямок руху часу не можна повернути назад.

Суб'єктивний чи індивідуальний час слугує для відображення реальних часових відносин у свідомості людини. Сприйняття часу кожною людиною є дуже суб'єктивним. Суб'єктивний час може мати два напрямки: від теперішнього часу у майбутній або від теперішнього часу в минулий.

Що стосується *поетичного (вигаданого) часу*, то він створюється в уяві поета чи письменника, це форма буття ідеального світу, естетичної дійсності; це темпоральний континуум зображуваних подій і він дуже сильно відрізняється від реального часо-просторового континуума. Поетичний час (так як і суб'єктивний) не можна повернути назад, він також розвивається у двох напрямках: від сучасності у майбутнє і від сучасності у минуле. Він може робити стрибки, може дещо затримуватися чи навіть забігати наперед. Темп поетичного та об'єктивного часу не співпадає. Поетичний час може протікати дуже швидко або розвивається дуже повільно, він тісно пов'язаний із жанром, поетичним методом та з літературним напрямком. В епоху Романтизму, у лицарському романі вперше в літературі виникла суб'єктивна гра з часом: час уповільнюється, ніби стискається. Поетичний час складається із часу автора, часу діючих осіб та часу читача.

Під поняттям *концептуальний час* розуміють часову форму наукових текстів. На відміну від белетристичної літератури науковий текст відображає навколишню дійсність, але робить це на рівні моделей та концептів. Концептуальний час відрізняється від поетичного часу наступними ознаками: 1) він є вільним від суб'єктного сприйняття часу; 2) науковий текст моделює узагальнену ситуацію і це відображається у структурі часу; 3) під час опису різних статичних моментів (різних правил та законів) віддається перевага презенсу і пасивному стану; 4) при описі динамічних моментів (проведення експериментів) вживається презенс і форми минулого часу.

Граматичний час є специфічним для кожної мови, тобто кожна мова має свою систему часових форм. Що стосується німецької мови, то вона також має свої особливості. Кожна із шести форм має своє основне значення та одне або декілька другорядних значень [5:269]. У тексті з єдиною часовою формою граматичний час виконує цілий ряд завдань: 1) він зміцнює когеренцію текстового цілого, яка відноситься до провідних текстових категорій; 2) створює так званий бар'єр між реальним і «функціональним світом», між реальним і художнім часом при вживанні претерита і долає цей бар'єр при вживанні презенса; 3) активізує читача, вводить його у хід подій, перетворює читача на учасника подій за умови вживання презенса і навпаки, віддаляє читача від події, примушує його спостерігати за тим, що відбувається, з боку, розмірковувати, порівнювати - за умови вживання претерита.

Прикладом монотемпорального тексту може слугувати наступний уривок з ліричної мініатюри Р.Путцгера «Abendspaziergang»: „In den Ästen der großen Birke hängt die Sonne wie eine Rieselapfelsine. Ich gehe langsam über die Wiese zum See. Vorbei an den Eberschen, zu den Weiden hin. Ihre langen dünnen Zweige bewegen sich leicht im Abendwind. Das Schiff biegt sich landwärts. Ruderboote liegen im Sand. Zwischen den Steinen und angespültem Holz stehen im seichten Uferwasser die Schwäne, sie haben ihre Köpfe in die Federn gesteckt, kleine Wellen

umspülen die schwarzen Schwimfflossen. Über dem See liegt ein blauer Schleier, der am anderen Ufer in ein schwebendes Weiß übergeht“. Цей короткий уривочок, нарис літнього вечора пронизаний спокоєм і тишею, текст ніби схожий на картину – так чітко та наочно зобразив автор останні години літнього дня. Автор мав намір прибрати межу між реальним світом читача і поетичним світом. Задум автора викликати у читача співпереживання та співсприйняття досягається при допомозі різних засобів. В першу чергу слід сказати про вживання дієслів. Всі вони вжиті у теперішньому часі та виражають одночасність із моментом мовлення. Так виникає враження присутності читача у тому місці та у той момент, які описані автором. Крім того, у тексті спостерігається тенденція до смислового та структурного текстового цілого, тобто до когерентності [5:274].

У художньому творі автор створює вигаданий світ, у якому живуть і діють вигадані особи. На увагу заслуговує думка О.І.Москальської про відношення художніх текстів до дійсності, а саме, наголошується на тому, що текст безпосередньо стосується дійсності, що є типовим для белетристичної літератури, він стосується особливого художнього світу, який ґрунтується на силі фантазії письменника і водночас поєднує вигадане і реальне [4]. Про зв'язок вигаданого та реального говорить і Кріста Вольф у своїй праці про художню літературу, акцентуючи увагу на тому, що літературу та реальну дійсність не можна порівнювати із дзеркалом та тим, що в ньому відображається, вони злиті воєдино, поєднані разом у свідомості автора. Образи, створені автором, живуть і діють у відповідному місці та у певному часі [13].

Більшість епічних текстів написані у претериті. Це створює так званий «клімат розповіді» і слугує основною часовою формою художньої літератури. К.Гамбургер називає претерит, який вживається у розповіді, «епічним» претеритом. У вигаданій розповіді він втрачає свою граматичну функцію і вже не позначає минулі події. К.Гамбургер показує це на прикладі речення: *Herr X war auf Reisen*. Це речення отримує у різних мовленнєвих ситуаціях різні часові значення. Як вираження про теперішній час тут претерит позначає минуле, він вказує на те, що подія відбулася саме перед моментом мовлення. Коли це речення з'являється у романі, то воно переносить читача безпосередньо у час подій роману і позначає тоді: *Herr X ist auf Reisen* [5:281]. Епічний претерит пов'язаний із прислівниками „heute“ і „morgen“. Так у белетристиці можлива наявність таких речень, як: „*Heute durchstreifte er zum letzten Mal die europäische Hafenstadt, denn morgen ging sein Schiff nach Amerika*“ [10:65].

Минулий час у епічних розповідях виражається, за Гамбургером, завдяки вживанню плюсквамперфекта. У тексті роману може бути речення, сформульоване таким чином: *Morgen war Weihnachten*, та неприпустимим є речення на кшталт *Gestern war Weihnachten*, а вірним буде варіант *Gestern war Weihnachten gewesen* [10:66].

Завдання претериту полягає в тому, щоб не вказувати на минулий час, а створити певну дистанцію між часом читача і часом розповіді, створити бар'єр між реальним та вигаданим часом. У тексті панує спокійна атмосфера, при цьому автор не примушує читача бути співучасником подій, а спонукає його спостерігати за тим, що описується, здалеку та давати об'єктивну оцінку тому, що відбувається.

Оригінальною вважається думка Йоста Тріра про часову форму в сучасній німецькій мові, яку він висловив 40 років тому в одному із своїх творів. З одного боку, чотири десяти років є значним проміжком часу для розвитку мови, для збагачення її словникового складу, що обумовлено певними процесами у житті цілого суспільства. З іншого боку, ця відстань не є достатньо великою, щоб позначити суттєві зміни у граматичній будові мови. Отже, погляди Тріра і сьогодні є актуальними і можуть представляти інтерес для аналізу мови. Й.Трір протиставляє дві форми: імперфект (або претерит) та перфект. Імперфект він називає минулим розповідним часом („*Erzählvergangenheit*“), а перфект – передтеперішнім часом („*Vorgegenwart*“). На його думку, коли не можна визначити наступної дії, тоді є доречним вживання перфекта, а коли можна давати оцінку подіям, дискутувати, помічати наслідки, робити висновки для себе та для слухачів (читачів), тоді необхідно вживати перфект [11:11]. Цей минулий розповідний час („*Erzählvergangenheit*“) характеризується браком участі

автора, поясненням причин, дуже незначним залученням почуття жалю. Минулий розповідний час є для Тріра часом залякування, звільнення від будь-якої відповідальності.

Передминулий час („*Vorgegenwart*“) (перфект) характеризується активною участю мовця, закликом до внутрішньої співучасті слухачів, відповідальністю [11:12]. Безпосередній зв'язок між емоційним станом автора і вживанням граматичної форми може бути спірним, але, безсумнівно, заслуговує на увагу дослідників мови.

Історичний теперішній час (*Präsens historicum*) досліджувався та переглядався у наукових дослідженнях таких авторів, як О.С.Шубіна, Г.М.Россіхіна, М.М. Левченко та ін. Під теперішнім історичним розуміється вживання форм теперішнього часу (у німецькій мові *презенс*) у розповіді про минулі події з метою їх оживлення, актуалізації (*Vergegenwärtigung*). Назва цього явища походить від одного з його випадків, а саме від використання презенса в авторському тексті історичних хронік, наприклад: *1685 stirbt der König, es beginnt ein Interregnum ...* (тепер цей тип зазвичай називають хронологічним теперішнім). Звичайно, багато інших випадків, які підводяться під наведене визначення, даною назвою не покриваються, тобто не мають жодного відношення до історії; тому замість терміна *Präsens historicum* у свій час пропонувались такі терміни, як розповідний, драматичний, живописний теперішній час та ін., покликані відобразити найбільш загальні риси явища, яке аналізується у функціональному чи експресивно-стилістичному плані.

Справа тут, однак, не у назві, яку можна завжди вважати умовною, скільки в тому, що саме між історичною хронікою і художнім твором (перш за все – його авторським текстом) існує, як відзначалося ще у 40-50-х роках 20 століття у роботах Г.Мюллера та особливо К.Гамбургера, принципова різниця у темпоральній орієнтації: якщо в хронікально-документальному жанрі описуються події, які мали місце у дійсності, і, як наслідок, у реальному часі, про який розповідає автор з точки зору свого моменту мовлення (*Erzähltext*), то у белетристиці – події вигадані, чи у будь-якому випадку, художньо переосмислені. Тому вони представлені в першу чергу тільки у відповідному авторському сюжеті і у часі, який ним визначається (*erzählte Text*), який є окремим випадком текстового часу (*Textzeit*) та існує у двох основних варіантах – сюжетній послідовності (власне розповідь) і сюжетній одночасності чи повторюваності (опис), причому другий варіант є тут побічним і зазвичай підключається до першого.

Отже, ключові поняття зазначеного вище визначення історичного теперішнього (розповідь про минуле, актуалізація) потребують відносно до художніх текстів уточнення. Крім того, аналізоване явище зустрічається у сучасній белетристиці у більшості випадків не у вигляді побутової розповіді із зачином на кшталт *Іду я вчора по вулиці і бачу ...*, який зазвичай наводиться у якості навчального прикладу на *Präsens historicum*, а у нашаруванні на інші граматико-стилістичні явища, які визначаються особливостями видів мовлення і їх комбінацій. Так провідною формою розповіді у всьому авторському тексті чи у його крупних композиційних відрізках, які відповідають поняттю цілісного тексту (*Volltext*), є презенс. Основна лінія авторської розповіді ведеться у претериті, а історичний презенс може бути використаний у рамках неповного тексту (*Teiltext*), частіше на стику абзаців. Зміна темпоральної форми викликає за контрастом ефект виокремлення, акцентування (*Hervorhebung*) [2:3-4].

У цілому можна стверджувати, що у художній прозі представлені два види сюжетного теперішнього – презентальне (тобто «історичне») і претеритальне, які відрізняються одне від одного у плані змісту за інваріантним значенням відповідних форм (граматичне теперішнє та минуле), а також за цілим рядом більш часткових ознак (наприклад, напівзакритість – закритість певних ланок розповіді). Обидва види практично ніколи не співпадають тут із реальним теперішнім і лише факультативно – із реальним минулим. Що стосується сюжетного минулого, то воно виражається при сюжетному презенсі перфектом або претеритом і при сюжетному претериті – плюсквамперфектом, а при виході на рівень самостійного сюжету набуває якості сюжетного теперішнього і переходить на відповідні йому засоби – презенс чи претерит із тим же розподілом понять граматичного, текстового (тут сюжетного) і реального часу.

У інших функціональних стилях темпоральна структура залежить від парадигматичного завдання тексту.

У газетних текстах, які покликані висвітлювати актуальні події та проблеми, точні вказівки на час та місце події мають, безсумнівно, важливе значення. Газетний стиль характеризується точними даними про час та місце події. Репортажі, повідомлення та інші жанри містять точні вказівки на те, у яких часових та локальних рамках відбувається подія. Вони, в основному, є політемпоральними [5:287; 1:154].

У текстах наукового стилю вживання часових форм залежить від теми. Коли автор описує історичну подію, то різноманітні дані та інші часові ознаки є невід'ємною частиною змістової структури тексту. У інших сферах досліджень вони можуть бути або не так часто представлені, або можуть бути взагалі відсутні: при цьому мова йдеться про узагальнення, дефініцію, пояснення, що, в свою чергу, не потребує уточнення у часі та місці події, н.п.: „*Das Wesen der Polysemie und Homonymie besteht darin, dass mit einer Form verschiedene Bedeutungen verknüpft sind*“ [5:287].

У текстах офіційно-ділового стилю є також значні відмінності, так наприклад, у тексті інструкції, а біографія містить експліцитні темпоральні та локальні дані [5:287; 1:116].

Отже, у тексті діють всі граматичні та лексичні єдності і категорії. Тісна взаємодія лексичних і граматичних єдностей спостерігалася та описувалася раніше. Так виникло широко вживане сьогодні поняття «поле», розробка якого почалася ще у 20-х роках 20-го століття. Поле поєднує всі єдності, які існують у мові, які слугують для вираження семантичних відношень – темпоральність, модальність, множинність та ін. Таким чином відповідно існують поле часу, поле модальності, поле множинності. Деякі поля мають складну структуру і поділяються на кілька мікро полів. Так, наприклад, поле часу складається із трьох мікрополів: мікрополя теперішнього, минулого та майбутнього часу.

Кожне поле має схожу структуру. Воно складається із ядра та периферії. Ядром слугує найбільш універсальний засіб, який особливо чітко виражає певну обставину. До периферійних мовних засобів відносяться ті, які не виражають досить чітко стан речей.

Ядро часового поля утворюють дієслівні часові форми. Вони є універсальними та обов'язковими засобами вираження часових відношень.

Більшість речень німецької мови є двочленними та містять дієслово у певній часовій формі у якості присудка. Всі інші засоби з'являються у тексті не так регулярно. Це можуть бути іменники та прикметники із часовим значенням (*Jahr, Stunde, heute*), прислівники часу (*jetzt, morgen*), сполучники часу (*nach, bevor, ehe, sobald, sogleich*) інфінітив I та інфінітив II, які виражають одночасність чи передчасність дії по відношенню до дії присудка, дієприкметники I та II, словотворчі засоби (префікси та напівпрефікси, як *Vor-, Nach-, Post-, Ur- ma in.*). Для чітких часових даних у текст може вводиться і числівник (*im Jahre 1945*).

Граматичні та лексичні засоби виконують різні функції для передачі часу. Граматичний час визначає, чи пишеться або говориться про минулий, теперішній чи майбутній час та чи йдеться мова про одночасність, передчасність та наступність події (часові відношення позначаються також при допомозі дієприкметника I та II й інфінітива I та II).

Лексичні засоби конкретизують часовий план і часове відношення між подіями, конкретизують та модифікують часове значення. Семантично вони можуть бути сильнішими, ніж часова форма дієслова, а можуть і нейтралізувати її значення. У реченні „*Morgen komme ich um fünf Uhr*“ прислівник „*morgen*“ є сильнішим, ніж презенс і вказує на майбутнє. Так виникає транспозиція однієї часової форми на рівні іншої – презенс може виражати майбутню або минулу дію (футуристичний або історичний презенс), перфект може вживатися для вираження майбутнього часу (н.п. у підрядному реченні із сполучником «*nachdem*»).

Граматичні та лексичні засоби, які виражають спільне значення, об'єднані під поняттям «поле». Сьогодні мова йдеться про граматично-лексичне поле (Є. Гулига, Е. Шендельс), або про граматично-семантичне поле (К.-Е. Зоммерфельд, Г. Шпарке). Незалежно від того, який термін вживається, у всіх випадках мова йдеться про сукупність усіх мовних засобів, чи то

граматичних, лексичних або словотворчих, які виражають одне семантичне ціле. Тут мова йдеться про прагматичну категорію.

У конкретному тексті ми можемо зустріти лише окремі складові частини граматично-лексичного поля. Із доволі об'ємного та різноманітного поля згадуються тільки ті елементи, які є необхідними для утворення тексту та які відповідають вимогам жанру та функціонального стилю.

Сукупність мовних засобів, які виступають як реалізація граматично-лексичного поля у конкретному тексті, мають назву текстової сітки (*Textnetz*). На відміну від поля сітка є синтагматичною категорією, категорією тексту [5:289].

Обсяг та склад текстової сітки є різними у різних текстах, вони залежать від багатьох факторів. Сюди належать зміст тексту і його прагматичні цілі, особливості функціонального стилю, жанру, виду тексту, індивідуального стилю автора. У деяких текстах часова сітка є розгалуженою та об'ємною, у інших – більш стислою. Склад часової сітки значною мірою залежить від жанру та функціонального стилю. Прагматичне зображення часу диктує також вибір мовних засобів, які створюють текст. Коли естетична функція має у художньому тексті особливе значення, то автор газетного тексту переслідує інші цілі, що й відображається у виборі мовних засобів

Отже, часова структура тексту відіграє важливу роль у зміні інших характеристик тексту: вона може пришвидшувати або уповільнювати темп події. Автор може стискати чи розтягувати час. Історія, викладена автором, може мати стрімкий перебіг подій, може повертатися до початку чи семимильними кроками просуватися вперед, при цьому чітко прокладається і прослідковується шлях розповіді та її напрямки.

Якщо в один проміжок часу відбуваються багато різних подій, то у читача виникає враження, що час минає дуже швидко. Незначна кількість подій навпаки уповільнюють темп розповіді. Письменники, які намагаються уповільнити час, вдаються до різноманітних видів описів у текстах (н.п. описів природи). Автори ж, які зображують швидкий перебіг часу, намагаються уникати статичних описів.

Таким чином категорія темпоральності є однією з основних ознак тексту, яка обумовлює його комунікативну спрямованість та сприяє реалізації художнього задуму автора.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка (для институтов и факультетов иностранных языков): Учеб. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1990. – 320 с.
2. Жеребков В.А., Россихина Г.Н. Настоящее историческое в тексте художественной прозы (На материале немецкого языка) / ИЯШ. – № 4/1983, стр. 3-6.
3. Левченко М.Н. Темпорально-локальная архитектура художественных текстов различных жанров. – М.: 2003.
4. Москальская О.И. Актуальные проблемы грамматики текста / ИЯШ № 2, 1982.
5. Стилистика современного немецкого языка = Stilistik der deutschen Gegenwartssprache: Учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. / Н.А. Богатырева, Л.А. Ноздрина. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 336 с.
6. Тураева З.Я. Темпоральная структура научных и художественных текстов // Функциональные стили. Лингвометодические аспекты. – М.: 1985. – С. 26-28.
7. Bunting Karl-Dieter. Ratgeber. Stilsicheres Deutsch. – Tandem Verlag GmbH, Königswinter, Köln. – 320 S.
8. Glusak T.S. Funktionalstilistik des Deutschen. Minsk: Verlag „Wyschejschaja Schkola“, 1981. – 171 с.
9. Göttert Karl-Heinz, Jungen Oliver. Einführung in die Stilistik. – Wilhelm Fink Verlag. München GmbH & Co. KG, 2004. – 288 S.
10. Hamburger K. Die Logik der Dichtung. – 2. Aufl. – Stuttgart, 1968.
11. Trier J. Unsicherheiten im heutigen Deutsch // Jahrbuch des Instituts für deutsche Sprache. 1966/67. Sprache der Gegenwart. 2. Sprachnorm, Sprachpflege, Sprachkritik. – Düsseldorf.
12. Weinrich H. Tempus. Besprochene und erzählte Welt. – Stuttgart, 1975.
13. Wolf Chr. Fortgesetzter Versuch. Aufsätze, Gespräche, Essays. – Leipzig, 1985.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Токарева – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач секції німецької філології кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми стилістики німецької мови.